

FACHLITERATUR
EDITION ROMIOSINI
ΕΠΙΣΤΗΜΗ

ICGL12 | 12th INTERNATIONAL CONFERENCE
ON GREEK LINGUISTICS
16 – 19 SEPTEMBER 2015
FREIE UNIVERSITÄT BERLIN, CEMOG

Proceedings of the ICGL12

vol. 1

The International Conference on Greek Linguistics is a biennial meeting on the study and analysis of Greek (Ancient, Medieval and Modern), placing particular emphasis on the later stages of the language.

PROCEEDINGS OF THE ICGL12
ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΤΟΥ ICGL12

**Thanasis Georgakopoulos, Theodossia-Soula Pavlidou, Miltos Pechlivanos,
Artemis Alexiadou, Jannis Androutsopoulos, Alexis Kalokairinos,
Stavros Skopeteas, Katerina Stathi (Eds.)**

**PROCEEDINGS OF THE 12TH INTERNATIONAL
CONFERENCE ON GREEK LINGUISTICS**

**ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΤΟΥ 12^{ΟΥ} ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ
ΓΛΩΣΣΟΛΟΓΙΑΣ**

VOL. 1

© 2017 Edition Romiosini/CeMoG, Freie Universität Berlin. Alle Rechte vorbehalten.
Vertrieb und Gesamtherstellung: Epubli (www.epubli.de)
Satz und Layout: Rea Papamichail / Center für Digitale Systeme, Freie Universität Berlin
Gesetzt aus Minion Pro
Umschlaggestaltung: Thanasis Georgiou, Yorgos Konstantinou
Umschlagillustration: Yorgos Konstantinou

ISBN 978-3-946142-34-8
Printed in Germany

Online-Bibliothek der Edition Romiosini:
www.edition-romiosini.de

*Στη μνήμη του Gaberell Drachman (†10.9.2014)
και της Αγγελικής Μαλικούτη-Drachman (†4.5.2015)
για την τεράστια προσφορά τους στην ελληνική γλωσσολογία
και την αγάπη τους για την ελληνική γλώσσα*

ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΕΚΔΟΤΩΝ

Το 12ο Διεθνές Συνέδριο Ελληνικής Γλωσσολογίας (International Conference on Greek Linguistics/ICGL12) πραγματοποιήθηκε στο Κέντρο Νέου Ελληνισμού του Ελεύθερου Πανεπιστημίου του Βερολίνου (Centrum Modernes Griechenland, Freie Universität Berlin) στις 16-19 Σεπτεμβρίου 2015 με τη συμμετοχή περίπου τετρακοσίων συνέδρων απ' όλον τον κόσμο.

Την Επιστημονική Επιτροπή του ICGL12 στελέχωσαν οι Θανάσης Γεωργακόπουλος, Θεοδοσία-Σούλα Παυλίδου, Μίλτος Πεχλιβάνος, Άρτεμις Αλεξιάδου, Δώρα Αλεξοπούλου, Γιάννης Ανδρουτσόπουλος, Αμαλία Αρβανίτη, Σταύρος Ασημακόπουλος, Αλεξάνδρα Γεωργακοπούλου, Κλεάνθης Γκρώμαν, Σαβίνα Ιατρίδου, Mark Janse, Brian Joseph, Αλέξης Καλοκαιρινός, Ναπολέον Κάτσος, Ευαγγελία Κορδώνη, Αμαλία Μόζερ, Ελένη Μπουτουλούση, Κική Νικηφορίδου, Αγγελική Ράλλη, Άννα Ρούσου, Αθηνά Σιούπη, Σταύρος Σκοπετέας, Κατερίνα Στάθη, Μελίτα Σταύρου, Αρχόντω Τερζή, Νίνα Τοπιντζή, Ιάνθη Τσιμπλή και Σταυρούλα Τσιπλάκου.

Την Οργανωτική Επιτροπή του ICGL12 στελέχωσαν οι Θανάσης Γεωργακόπουλος, Αλέξης Καλοκαιρινός, Κώστας Κοσμάς, Θεοδοσία-Σούλα Παυλίδου και Μίλτος Πεχλιβάνος.

Οι δύο τόμοι των πρακτικών του συνεδρίου είναι προϊόν της εργασίας της Εκδοτικής Επιτροπής στην οποία συμμετείχαν οι Θανάσης Γεωργακόπουλος, Θεοδοσία-Σούλα Παυλίδου, Μίλτος Πεχλιβάνος, Άρτεμις Αλεξιάδου, Γιάννης Ανδρουτσόπουλος, Αλέξης Καλοκαιρινός, Σταύρος Σκοπετέας και Κατερίνα Στάθη.

Παρότι στο συνέδριο οι ανακοινώσεις είχαν ταξινομηθεί σύμφωνα με θεματικούς άξονες, τα κείμενα των ανακοινώσεων παρατίθενται σε αλφαβητική σειρά, σύμφωνα με το λατινικό αλφάβητο· εξαίρεση αποτελούν οι εναρκτήριες ομιλίες, οι οποίες βρίσκονται στην αρχή του πρώτου τόμου.

Η Οργανωτική Επιτροπή του ICGL12

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Σημείωμα εκδοτών	7
Περιεχόμενα	9
Peter Mackridge: <i>Some literary representations of spoken Greek before nationalism(1750-1801)</i>	17
Μαρία Σηφιανού: <i>Η έννοια της ευγένειας στα Ελληνικά</i>	45
Σπυριδούλα Βαρλοκώστα: <i>Syntactic comprehension in aphasia and its relationship to working memory deficits</i>	75
Ευαγγελία Αχλάδη, Αγγελική Δούρη, Ευγενία Μαλικούτη & Χρυσάνθη Παρασχάκη-Μπαράν: <i>Γλωσσικά λάθη τουρκόφωνων μαθητών της Ελληνικής ως ξένης/δεύτερης γλώσσας: Ανάλυση και διδακτική αξιοποίηση</i>	109
Κατερίνα Αλεξανδρή: <i>Η μορφή και η σημασία της διαβάθμισης στα επίθετα που δηλώνουν χρώμα</i>	125
Eva Anastasi, Ageliki Logotheti, Stavri Panayiotou, Marilena Serafim & Charalambos Themistocleous: <i>A Study of Standard Modern Greek and Cypriot Greek Stop Consonants: Preliminary Findings</i>	141
Anna Anastassiadis-Symeonidis, Elisavet Kiourti & Maria Mitsiaki: <i>Inflectional Morphology at the service of Lexicography: ΚΟΜΟΛεξ, A Cypriot Morphological Dictionary</i>	157

Γεωργία Ανδρέου & Ματίνα Τασιούδη: <i>Η ανάπτυξη του λεξιλογίου σε παιδιά με Σύνδρομο Απνοιών στον Ύπνο</i>	175
Ανθούλα- Ελευθερία Ανδρεσάκη: <i>Ιατρικές μεταφορές στον δημοσιογραφικό λόγο της κρίσης: Η οπτική γωνία των Γερμανών</i>	187
Μαρία Ανδριά: <i>Προσεγγίζοντας θέματα Διαγλωσσικής Επίδρασης μέσα από το πλαίσιο της Γνωσιακής Γλωσσολογίας: ένα παράδειγμα από την κατάκτηση της Ελληνικής ως L2</i>	199
Spyros Armotistis & Kakia Petinou: <i>Mastering word-initial syllable onsets by Cypriot Greek toddlers with and without early language delay</i>	215
Julia Bacskai-Atkari: <i>Ambiguity and the Internal Structure of Comparative Complements in Greek</i>	231
Costas Canakis: <i>Talking about same-sex parenthood in contemporary Greece: Dynamic categorization and indexicality</i>	243
Michael Chiou: <i>The pragmatics of future tense in Greek</i>	257
Maria Chondrogianni: <i>The Pragmatics of the Modern Greek Segmental Markers</i>	269
Katerina Christopoulou, George J. Xydopoulos & Anastasios Tsangalidis: <i>Grammatical gender and offensiveness in Modern Greek slang vocabulary</i>	291
Aggeliki Fotopoulou, Vasiliki Foufi, Tita Kyriacopoulou & Claude Martineau: <i>Extraction of complex text segments in Modern Greek</i>	307
Αγγελική Φωτοπούλου & Βούλα Γιούλη: <i>Από την «Έκφραση» στο «Πολύτροπο»: σχεδιασμός και οργάνωση ενός εννοιολογικού λεξικού</i>	327
Marianthi Georgalidou, Sofia Lampropoulou, Maria Gasouka, Apostolos Kostas & Xanthippi Foulidi: <i>“Learn grammar”: Sexist language and ideology in a corpus of Greek Public Documents</i>	341
Maria Giagkou, Giorgos Fragkakis, Dimitris Pappas & Harris Papageorgiou: <i>Feature extraction and analysis in Greek L2 texts in view of automatic labeling for proficiency levels</i>	357

Dionysis Goutsos, Georgia Fragaki, Irene Florou, Vasiliki Kakousi & Paraskevi Savvidou: <i>The Diachronic Corpus of Greek of the 20th century: Design and compilation</i>	369
Kleanthes K. Grohmann & Maria Kambanaros: <i>Bilectalism, Comparative Bilingualism, and the Gradience of Multilingualism: A View from Cyprus</i>	383
Günther S. Henrich: „Γεωγραφία νεωτερική“ στο Λίβιστρος και Ροδάμνη: μετατόπιση ονομάτων βαλτικών χωρών προς την Ανατολή;.....	397
Noriyo Hoozawa-Arkenau & Christos Karvounis: <i>Vergleichende Diglossie - Aspekte im Japanischen und Neugriechischen: Veriätäten - Interferenz</i>	405
Μαρία Ιακώβου, Ηριάννα Βασιλειάδη-Λιναρδάκη, Φλώρα Βλάχου, Όλγα Δήμα, Μαρία Καββαδία, Τατιάνα Κατσίνα, Μαρίνα Κουτσομπού, Σοφία-Νεφέλη Κύτρου, Χριστίνα Κωστάκου, Φρόσω Παππά & Σταυριαλένα Περρέα: <i>ΣΕΠΙΜΕ2: Μια καινούρια πηγή αναφοράς για την Ελληνική ως Γ2</i>	419
Μαρία Ιακώβου & Θωμαΐς Ρουσουλιώτη: <i>Βασικές αρχές σχεδιασμού και ανάπτυξης του νέου μοντέλου αναλυτικών προγραμμάτων για τη διδασκαλία της Ελληνικής ως δεύτερης/ξένης γλώσσας</i>	433
Μαρία Καμηλάκη: «Μαζί μου ασχολείσαι, πόσο μαλάκας είσαι!»: Λέξεις-ταμπού και κοινωνιογλωσσικές ταυτότητες στο σύγχρονο ελληνόφωνο τραγούδι.....	449
Μαρία Καμηλάκη, Γεωργία Κατσούδα & Μαρία Βραχιονίδου: <i>Η εννοιολογική μεταφορά σε λέξεις-ταμπού της ΝΕΚ και των νεοελληνικών διαλέκτων</i>	465
Eleni Karantzola, Georgios Mikros & Anastassios Papaioannou: <i>Lexico-grammatical variation and stylometric profile of autograph texts in Early Modern Greek</i>	479
Sviatlana Karpava, Maria Kambanaros & Kleanthes K. Grohmann: <i>Narrative Abilities: MAINing Russian–Greek Bilingual Children in Cyprus</i>	493
Χρήστος Καρβούνης: <i>Γλωσσικός εξαρχαϊσμός και «ιδεολογική» νόρμα: Ζητήματα γλωσσικής διαχείρισης στη νέα ελληνική</i>	507

Demetra Katis & Kiki Nikiforidou: <i>Spatial prepositions in early child Greek: Implications for acquisition, polysemy and historical change</i>	525
Γεωργία Κατσούδα: <i>Το επίθημα -ούνα στη ΝΕΚ και στις νεοελληνικές διαλέκτους και ιδιώματα</i>	539
George Kotzoglou: <i>Sub-extraction from subjects in Greek: Its existence, its locus and an open issue</i>	555
Veranna Kyprioti: <i>Narrative, identity and age: the case of the bilingual in Greek and Turkish Muslim community of Rhodes, Greece</i>	571
Χριστίνα Λύκου: <i>Η Ελλάδα στην Ευρώπη της κρίσης: Αναπαραστάσεις στον ελληνικό δημοσιογραφικό λόγο</i>	583
Nikos Liosis: <i>Systems in disruption: Propontis Tsakonian</i>	599
Katerina Magdou, Sam Featherston: <i>Resumptive Pronouns can be more acceptable than gaps: Experimental evidence from Greek</i>	613
Maria Margarita Makri: <i>Opos identity comparatives in Greek: an experimental investigation</i>	629
2ος Τόμος	
Περιεχόμενα	651
Vasiliki Makri: <i>Gender assignment to Romance loans in Katoitaliótika: a case study of contact morphology</i>	659
Evgenia Malikouti: <i>Usage Labels of Turkish Loanwords in three Modern Greek Dictionaries</i>	675
Persephone Mamoukari & Penelope Kambakis-Vougiouklis: <i>Frequency and Effectiveness of Strategy Use in SILL questionnaire using an Innovative Electronic Application</i>	693

Georgia Maniati, Voula Gotsoulia & Stella Markantonatou: <i>Contrasting the Conceptual Lexicon of ILSP (CL-ILSP) with major lexicographic examples</i>	709
Γεώργιος Μαρκόπουλος & Αθανάσιος Καρασίμος: <i>Πολυεπίπεδη επισημείωση του Ελληνικού Σώματος Κειμένων Αφασικού Λόγου</i>	725
Πωλίνα Μεσηνιώτη, Κατερίνα Πούλιου & Χριστόφορος Σουγανίδης: <i>Μορφοσυντακτικά λάθη μαθητών Τάξεων Υποδοχής που διδάσκονται την Ελληνική ως Γ2</i>	741
Stamatia Michalopoulou: <i>Third Language Acquisition. The Pro-Drop-Parameter in the Interlanguage of Greek students of German</i>	759
Vicky Nanousi & Arhonto Terzi: <i>Non-canonical sentences in agrammatism: the case of Greek passives</i>	773
Καλομοίρα Νικολού, Μαρία Ξεφτέρη & Νίτσα Παραχεράκη: <i>Το φαινόμενο της σύνθεσης λέξεων στην κυκλαδοκρητική διαλεκτική ομάδα</i>	789
Ελένη Παπαδάμου & Δώρας Κ. Κυριαζής: <i>Μορφές διαβαθμιστικής αναδίπλωσης στην ελληνική και στις άλλες βαλκανικές γλώσσες</i>	807
Γεράσιμος Σοφοκλής Παπαδόπουλος: <i>Το δίπολο «Εμείς και οι Άλλοι» σε σχόλια αναγνωστών της Lifo σχετικά με τη Χρυσή Αυγή</i>	823
Ελένη Παπαδοπούλου: <i>Η συνδυαστικότητα υποκοριστικών επιθημάτων με β' συνθετικό το επίθημα -άκι στον διαλεκτικό λόγο</i>	839
Στέλιος Πιπερίδης, Πένυ Λαμπροπούλου & Μαρία Γαβριηλίδου: <i>clarin:el. Υποδομή τεκμηρίωσης, διαμοιρασμού και επεξεργασίας γλωσσικών δεδομένων</i>	851
Maria Pontiki: <i>Opinion Mining and Target Extraction in Greek Review Texts</i>	871
Anna Roussou: <i>The duality of mīpos</i>	885

Stathis Selimis & Demetra Katis: <i>Reference to static space in Greek: A cross-linguistic and developmental perspective of poster descriptions</i>	897
Evi Sifaki & George Tsoulas: <i>XP-V orders in Greek</i>	911
Konstantinos Sipitanos: <i>On desiderative constructions in Naousa dialect</i>	923
Eleni Staraki: <i>Future in Greek: A Degree Expression</i>	935
Χριστίνα Τακούδα & Ευανθία Παπαευθυμίου: <i>Συγκριτικές διδακτικές πρακτικές στη διδασκαλία της ελληνικής ως Γ2: από την κριτική παρατήρηση στην αναπλαισίωση</i>	945
Alexandros Tantos, Giorgos Chatzioannidis, Katerina Lykou, Meropi Papatheohari, Antonia Samara & Kostas Vlachos: <i>Corpus C58 and the interface between intra- and inter-sentential linguistic information</i>	961
Arhonto Terzi & Vina Tsakali: <i>The contribution of Greek SE in the development of locatives</i>	977
Paraskevi Thomou: <i>Conceptual and lexical aspects influencing metaphor realization in Modern Greek</i>	993
Nina Topintzi & Stuart Davis: <i>Features and Asymmetries of Edge Geminates</i>	1007
Liana Tronci: <i>At the lexicon-syntax interface Ancient Greek constructions with ἔχειν and psychological nouns</i>	1021
Βίλλυ Τσάκωνα: <i>«Δημοκρατία είναι 4 λύκοι και 1 πρόβατο να ψηφίζουν για φαγητό»: Αναλύοντας τα ανέκδοτα για τους/τις πολιτικούς στην οικονομική κρίση</i>	1035
Ειρήνη Τσαμαδοῦ- Jacobberger & Μαρία Ζέρβα: <i>Εκμάθηση ελληνικών στο Πανεπιστήμιο Στρασβούργου: κίνητρα και αναπαραστάσεις</i> ...	1051
Stavroula Tsiplakou & Spyros Armostis: <i>Do dialect variants (mis)behave? Evidence from the Cypriot Greek koine</i>	1065
Αγγελική Τσόκογλου & Σύλα Κλειδή: <i>Συζητώντας τις δομές σε -οντας</i>	1077

Αλεξιάννα Τσότσου:	
<i>Η μεθοδολογική προσέγγιση της εικόνας της Γερμανίας στις ελληνικές εφημερίδες</i>	1095
Anastasia Tzilinis:	
<i>Begründendes Handeln im neugriechischen Wissenschaftlichen Artikel: Die Situierung des eigenen Beitrags im Forschungszusammenhang.....</i>	1109
Κυριακούλα Τζωρτζάτου, Αργύρης Αρχάκης, Άννα Ιορδανίδου & Γιώργος Ι. Ευδόπουλος:	
<i>Στάσεις απέναντι στην ορθογραφία της Κοινής Νέας Ελληνικής: Ζητήματα ερευνητικού σχεδιασμού</i>	1123
Nicole Vassalou, Dimitris Papazachariou & Mark Janse:	
<i>The Vowel System of Mišótika Cappadocian</i>	1139
Marina Vassiliou, Angelos Georganas, Prokopis Prokopidis & Haris Papageorgiou:	
<i>Co-referring or not co-referring? Answer the question!.....</i>	1155
Jeroen Vis:	
<i>The acquisition of Ancient Greek vocabulary.....</i>	1171
Christos Vlachos:	
<i>Mod(aliti)es of lifting wh-questions.....</i>	1187
Ευαγγελία Βλάχου & Κατερίνα Φραντζή:	
<i>Μελέτη της χρήσης των ποσοδεικτών λίγο-λιγάκι σε κείμενα πολιτικού λόγου</i>	1201
Madeleine Voga:	
<i>Τι μας διδάσκουν τα ρήματα της ΝΕ σχετικά με την επεξεργασία της μορφολογίας.....</i>	1213
Werner Voigt:	
<i>«Σεληνάκι μου λαμπρό, φέγγε μου να περπατώ ...» oder: warum es in dem bekannten Lied nicht so, sondern eben φεγγαράκι heißt und ngr. φεγγάρι</i>	1227
Μαρία Βραχιονίδου:	
<i>Υποκοριστικά επιρρήματα σε νεοελληνικές διαλέκτους και ιδιώματα</i>	1241
Jeroen van de Weijer & Marina Tzakosta:	
<i>The Status of *Complex in Greek.....</i>	1259
Theodoros Xioufis:	
<i>The pattern of the metaphor within metonymy in the figurative language of romantic love in modern Greek.....</i>	1275

Η ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΗ ΜΕΤΑΦΟΡΑ ΣΕ ΛΕΞΕΙΣ-ΤΑΜΠΟΥ ΤΗΣ ΝΕΚ ΚΑΙ ΤΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΔΙΑΛΕΚΤΩΝ

Μαρία Καμηλάκη, Γεωργία Κατσούδα & Μαρία Βραχιονίδου
Μπενάκειος Βιβλιοθήκη & Κ.Ε.Ν.Δ.Ι.-Ακαδημία Αθηνών
mar.kamilaki@gmail.com, katsouda@academyofathens.gr
vrachionidou@academyofathens.gr

Abstract

Taboo words of various categories (obscenities, slurs, profanities etc.) are non-preferable wordings that denote behaviors considered as forbidden, immoral or improper on the basis of particular politeness rules. Given that metaphor is one of the basic semantic mechanisms for the formation and the renewal of taboo vocabulary, this paper aims at illustrating the various ways in which conceptual metaphor, as described within the framework of cognitive linguistics, contributes to this field both synchronically and diachronically. The data analyzed is drawn from Standard Modern Greek and the dialects.

Λέξεις-κλειδιά: λέξεις-ταμπού, εννοιολογική μεταφορά, μετωνυμία, γνωσιακή γλωσσολογία

1. Εισαγωγή

Το λεξιλόγιο ταμπού αποτελεί την κοινωνικά σεσημασμένη και ψυχικά σκοτεινή πλευρά της γλώσσας, καθώς κωδικοποιεί την πολιτισμική γνώση μιας γλωσσικής κοινότητας, όταν αυτή αφορά σε ζητήματα «ενοχοποιημένα», τα οποία προκαλούν φόβο, κοινωνική αμηχανία και συναισθηματική αναστάτωση.

Το συχνά λογοκρινόμενο και απόκρυφο σημασιολογικό πεδίο των λέξεων-ταμπού (taboo words) περιλαμβάνει τρεις διαβαθμίσεις (Allan και Burrigide 2006: 31-34): α) τον

ευφημισμο (euphemism), δηλαδή την αντικατάσταση μιας χυδαίας ή επώδυνης λέξης/ έκφρασης από μια πιο «ευγενική», γενικόλογη, περιπαικτική ή τεχνική (π.χ. *οπίσθια*), β) τον δυσφημισμο (dysphemism)¹, το αντίθετο του ευφημισμο, δηλαδή μια απορριπτική ή προσβλητική λέξη ή φράση που αντικαθιστά μια ουδέτερη ή εύσημη λέξη (για το προηγούμενο παράδειγμα: *κώλος*) και γ) τον ορθοφημισμο (orthophemism), όρο που πλάστηκε από τους Cameron και Kulick (2003: 29), προκειμένου να καλυφθεί το κενό ανάμεσα στον ευφημισμο και τον δυσφημισμο, αποδίδοντας ευθείες ή ουδέτερες εκφράσεις, οι οποίες είναι τυπικά πιο επίσημες και πιο ευθείες/κυριολεκτικές επιλογές σε σχέση με τον αντίστοιχο ευφημισμο, που είναι πιο οικείος, μεταφορικός και έμμεσος (για το προηγούμενο παράδειγμα: *έδρα*) (πβ. Allan και Burridge 2006: 33).

Αναγνωρίζοντας ότι ένας από τους βασικούς μηχανισμούς δημιουργίας των λέξεων-ταμπού είναι η μεταφορά, στόχος της παρούσας μελέτης είναι να διερευνηθεί λεπτομερέστερα η συμβολή της τόσο στον σχηματισμο, όσο και τη διαχρονική σημασιολογική μεταβολή του απαγορευμένου λεξιλογίου όχι μόνο της νεοελληνικής κοινής (Ν.Ε.Κ.), αλλά και των διαλέκτων και των ιδιωμάτων. Ακόμη, να διακριθεί η μεταφορά από τη συγγενή έννοια της μετωνυμίας στο πεδίο του λεξιλογίου ταμπού.

Διευκρινίζεται προκαταβολικά ότι ο μεταφορικός λόγος προσεγγίζεται υπό το πρίσμα της γνωσιακής γλωσσολογίας, και δη της εννοιακής/εννοιολογικής μεταφοράς (conceptual metaphor, βλ. Lakoff and Johnson 1980), η οποία εξετάζει τους τρόπους με τους οποίους ο ανθρώπινος νους συλλαμβάνει και σχηματίζει έννοιες, κατανοεί, οργανώνει και εκφράζει την εμπειρία (βλ. Παναρέτου 2011). Υπό αυτή την οπτική, η μεταφορά είναι διάχυτη στην καθημερινή μας επικοινωνία και δεν αποτελεί αποκλειστικό προνόμιο της λογοτεχνίας (βλ. Kövecses 2002), που εξυπηρετεί μόνο ρητορικούς και υφαισθητικούς σκοπούς, όπως παραδοσιακά θεωρείτο στις φιλολογικές προσεγγίσεις του μεταφορικού λόγου. Ως γενικός γνωσιακός μηχανισμο, η εννοιολογική μεταφορά κατευθύνει τον ομιλητή/την ομιλήτρια στο να εντοπίσει ομοιότητες/αναλογίες ανάμεσα σε δύο φαινομενικά ασύνδετες μεταξύ τους εννοιολογικές οντότητες, έτσι ώστε να θεμελιώσει ένα σύστημα αντιστοιχίσεων (mapping) ανάμεσα στο πεδίο-πηγή, το οποίο είναι οικείο και συγκεκριμένο, και στο πεδίο-στόχο, που είναι λιγότερο οικείο και αφηρημένο. Απώτερος σκοπός αυτού του μηχανισμο είναι να κατανοηθεί η δεύτερη έννοια με τους όρους της πρώτης.

1 Οι δυσφημισμοί διακρίνονται περαιτέρω κατά τον Jay (1992), σε ταμπού ή βωμολογίες (taboo or obscenity), επιφωνηματικές υβριστικές εκφράσεις (expletives), βλασφημίες (blasphemy), ανοσιολογίες (profanity), κατάρες (cursing), χυδαιότητες (vulgarisms), περιθωριακή γλώσσα ή αργκό (slang), καθώς και προσβολές και φυλετικούς δυσφημισμούς (insults and racial slurs).

2. Τα γλωσσικά δεδομένα

Για την επιλογή του προς παράθεση υλικού από τη Ν.Ε.Κ. και τη λεξικολογική (ερμηνευτική, ετυμολογική, μεταγλωσσική) τεκμηρίωσή του, χρησιμοποιήσαμε ως βάση τέσσερα από τα πλέον έγκριτα λεξικά, το *Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής* [ΛΚΝ] (1998) του Ιδρύματος Μ. Τριανταφυλλίδη, το *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας* [ΛΝΕΓ] (2012⁴) και το *Ετυμολογικό Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας* [ΕΛΝΕΓ] (2009) του Κέντρου Λεξικολογίας, καθώς και το *Χρηστικό Λεξικό της Νεοελληνικής Γλώσσας* [ΧΛΝΓ] (2014) της Ακαδημίας Αθηνών. Για τη μεσαιωνική ελληνική ανατρέξαμε στο *Λεξικό της Μεσαιωνικής Ελληνικής Δημόδους Γραμματείας (1100-1669)* του Κριαρά (1969 κ.εξ.). Συμπληρωματικά αξιοποιήθηκαν ειδικά λεξικά, όπως το *Λεξικό της λαϊκής του Δαγκίτση* (1967), το *Λεξικό της πιάτσας του Καπετανάκη* (1962²), το *Λεξικό της Ελληνικής Αργκό (Λεξικό της Πιάτσας)* του Παπαζαχαρίου (1992), το *οσαλικό λεξικό του σεξ του Πλατή* (2007) και το *Index Maladictus. Το βρωμολεξικό*, του ίδιου (Πλατής 2014). Ως πηγές «αλίευσης» λέξεων-ταμπού χρησιμοποιήθηκαν, ακόμη, το διαδίκτυο (ηλεκτρονικά μηνύματα, ιστολόγια, ιστοσελίδες, chat fora κ.ο.κ.), προϊόντα της μαζικής κουλτούρας (τραγούδια, τηλεοπτικός λόγος, κινηματογραφικές ταινίες) και κάθε είδους προφορικά (π.χ. οπαδικά συνθήματα, παροιμίες) ή γραπτά κείμενα (λ.χ. περιοδικά έντυπα, λογοτεχνικά έργα, συνθήματα σε τοίχους). Για το διλεκτικό υλικό αξιοποιήθηκε τόσο το μέχρι τώρα εκδεδωμένο *Ιστορικών Λεξικών της Νέας Ελληνικής (της τε κοινώς ομιλουμένης και των ιδιωμάτων)* (ΙΑΝΕ 1933 κ.εξ.), όσο και το ανέκδοτο υλικό του Αρχείου του Κέντρου Ερεύνης των Νεοελληνικών Διαλέκτων και Ιδιωμάτων της Ακαδημίας Αθηνών (Κ.Ε.Ν.Δ.Ι).

3. Παρουσίαση και σχολιασμός των δεδομένων

3.1. Τυπολογία των μεταφορών στο λεξιλόγιο ταμπού

Δύο είναι οι βασικοί τύποι εννοιολογικής μεταφοράς στο πεδίο του λεξιλογίου ταμπού.

Ο πρώτος αφορά τις περιπτώσεις πολυσημίας, όπου μόνο η μεταφορική σημασία (πεδίο-στόχος) είναι λέξη-ταμπού, δηλαδή η σημασιολογική μετακίνηση και η εγκαθίδρυση ενός συστήματος συγκεκριμένων αντιστοιχίσεων γίνεται από ένα πεδίο-πηγή, που είναι μη απαγορευμένο, σε ένα πεδίο-στόχο, που είναι απαγορευμένο/ταμπού.

Επομένως, η πρόσθετη, μεταφορικά αποκτηθείσα σημασία είναι καταδηλωτικά και συμπαραδηλωτικά «μολυσμένη». Όπως επισημαίνει και ο Ljung (1984: 23), βασική προϋπόθεση για τον χαρακτηρισμό μιας λέξης ως ταμπού είναι το να χρησιμοποιείται με τη «μη τεχνική έννοια του όρου».

Το αποτέλεσμα αυτής της μετακίνησης μπορεί να είναι:

α) η δημιουργία δυσφημισμού:

Π.χ. η λέξη *κόπανος*, όταν χρησιμοποιείται για το εργαλείο, με το οποίο πλένονταν τα ρούχα παλιότερα, είναι ουδέτερη και κατάλληλη σε όλα τα περιβάλλοντα. Αντιθέτως, όταν δηλώνει τον 'ανέντιμο και πονηρό χαρακτήρα' (π.χ. «Είναι μεγάλος *κόπανος!*»), λειτουργεί δυσφημιστικά.

Αντιστοίχως, οι έμφυλες προσβολές (gendered slurs) *πατσαβούρα* 'κομμάτι παλιού συνήθως, άχρηστου υφάσματος, που χρησιμοποιείται για τον καθαρισμό' και *λινάτσα* 'χοντρό ύφασμα από λινάρι ή καννάβι', με κοινό πεδίο-στόχο τη σημασία 'γυναίκα χειρίστης διαγωγής', συνήθως με ελευθέρια σεξουαλική συμπεριφορά, έχουν ως υπονοούμενη τη μεταφορά Η ΚΑΚΗ ΔΙΑΓΩΓΗ ΤΗΣ ΓΥΝΑΙΚΑΣ ΕΙΝΑΙ ΒΡΟΜΙΑ. Μέσω αυτών αποδίδεται στερεοτυπικά στο γυναικείο φύλο ένα ευρύτερο σύμπλεγμα αρνητικών χαρακτηριστικών, όπως η χυδαιότητα, η προστυχιά και η δυστροπία του χαρακτήρα.

Στο πεδίο των χαρακτηριστικών προσβολών, ο (ν) *τενεκές* είναι το 'δοχείο κατασκευασμένο από λευκοσίδηρο', με ορισμένη συνήθως χωρητικότητα, ή το περιεχόμενο αυτού, π.χ. «Αγόρασα έναν *τενεκέ τυρί*», αλλά μεταφορικά ο όρος χρησιμοποιείται για 'άνθρωπο που δεν αξίζει τίποτα', που είναι κενό δοχείο χωρίς περιεχόμενο, π.χ. *τενεκές ξεγάνωτος*.

Από τον οικείο και απτό χώρο της οικοδομικής τέχνης αντλούν τα υλικά τους προσβολές όπως *ντουβάρι*, *τούβλο* και *στόκος* για το άτομο με περιορισμένη ευφυΐα, η οποία συσχετίζεται με την ακαμψία και την ανελαστικότητα των οικοδομικών υλικών.

Πολύ συνηθισμένοι είναι και οι μεταφορικοί παραλληλισμοί, στους οποίους οι εικαζόμενες (όχι απαραίτητως αληθινές) ιδιότητες των ζώων αποδίδονται μειωτικά στους ανθρώπους: π.χ. *πεταλουδίτσα* 'ομοφυλόφιλος', *μαϊμού* 'απατηλός, απατεώνας', *γουρούνα* 'ευτραφής γυναίκα', *σκύλα* (πβ. αγγλ. *bitch* 'σκύλα') για γυναίκα ανήθικη ή δύστροπη, *κλώσα* και *κότα* για την ελαφρόμυαλη, χαμηλού επιπέδου γυναίκα, που διαρκώς κουτσομπολεύει (σημειωτέον ότι ο δεύτερος όρος χρησιμοποιείται γενικότερα για τον δειλό άνθρωπο), *αλεπού* και *νυφίτσα* για πονηρό άνθρωπο, *φίδι*, *έχιδνα* και *οχιά* για τον/την επικίνδυνα κακόβουλο/-η, *σφήκα* για τον/την ραδιούργο/-α, *μούργος* 'σκουρόχρωμο τσοπανόσκυλο' για άσχημο, δύστροπο άνθρωπο (πβ. αγγλ. *dog*

‘ελεεινός άνθρωπος’), *μουλάρι* για τον πείσμονα (πβ. αγγλ. *mule* ‘μουλάρι’), *γαϊδούρι/ γάιδαρος* για άξεστο, αναισθητο, επίμονο άνθρωπο, *μοσχάρι* και *βόδι* για χοντροκομμένο, άξεστο ή ανόητο (πβ. αγγλ. *ox*), *ιπποπόταμος* για παχύσαρκο άνδρα ή γυναίκα, *καμήλα* για τον/την μνησικάκο κ.ο.κ.

Τέλος, ποιος μη μνημένος στην οπαδική ορολογία μπορεί να καταλάβει ότι εντός γηπέδου *παλτό* δεν ονομάζεται κάποιο πανωφόρι, αλλά ‘ο παίκτης του οποίου η επίδοση κρίνεται μη ικανοποιητική’ και *γατάκι* ‘ο βραχύσωμος παίκτης που υστερεί στις σώμα με σώμα μονομαχίες’;

Και μερικά παραδείγματα από τις διαλέκτους και τα ιδιώματα: η διαλεκτική λ. *παράσυρος*, από την Κρήτη, ‘είδος σκούπας φτιαγμένης από θάμνο’ (πεδίο-πηγή) σημαίνει και ‘ανάπηρος σωματικά ή διανοητικά’ (πεδίο-στόχος)· στο πεδίο των φυλετικών δυσφημισμών, *φαραώνης/-ισσα* σήμαινε αρχικά τον Αιθίοπα, ως πατριδωνυμικό, αλλά και μειωτικά ‘τον γύφτο’, ενώ στα συνθηματικά γλωσσάρια *Ζαφείρης*, δηλαδή ‘ποντικός’, σήμαινε και τον Εβραίο, ο οποίος θεωρείτο ότι έχει όψη ποντικού.

β) η δημιουργία ευφημιστικού υποκαταστάτου:

Η ευφημιστική μεταφορά αποτελεί μια συντομευμένη σύγκριση που, με τη βοήθεια της εικόνας που δημιουργεί, υπονοεί ή θυμίζει την έννοια κατά τρόπο υποκειμενικό ή αντικειμενικό, με στόχο να μετριάσει, να καλύψει και ουδέποτε να επιτείνει μια λέξη-ταμπού (Γιακουμάκη 2000: 170, 172).

Μερικά παραδείγματα: δεδομένου ότι για το άτομο η κοινωνικοποίηση στην τροφή προηγείται της κοινωνικοποίησης στον ερωτικό λόγο, η μεταφορά Ο ΕΡΩΤΑΣ/ΤΟ ΣΕΞ ΕΙΝΑΙ ΦΑΓΗΤΟ αναδεικνύεται ιδιαίτερα παραγωγική. Συχνή είναι π.χ. η παρομοίωση των γεννητικών οργάνων με φρούτα και λαχανικά: έτσι, το ανδρικό μόριο, όταν πληροί τις προσδοκώμενες προδιαγραφές μεγέθους, χαρακτηρίζεται ως *αγγούρι*, *μελιτζάνα*, *λουκάνικο* ή *μπανάνα*, ενώ όταν κρίνεται υποδεέστερο αυτών παρομοιάζεται με *μπάμια*, *φασολάκι*, *γαριδάκι*, *φιστικάκι* ή *πακοτίνι*. Σε ό,τι αφορά το γυναικείο φύλο, τα μεγάλα στήθη είναι *καρπούζια*, *πεπόνια* κ.ά., ενώ τα μικρά *λεμονάκια*, *βερικοκάκια* κ.ο.κ.

Επίσης, η χρήση πνευστών οργάνων, όπως *φλογέρα* και *φλάουτο*, για να δηλωθεί το στοματικό σεξ, υπονοεί την εννοιολογική μεταφορά ΤΟ ΣΤΟΜΑΤΙΚΟ ΣΕΞ ΕΙΝΑΙ ΠΝΕΥΣΤΟ ΜΟΥΣΙΚΟ ΟΡΓΑΝΟ, εφόσον και οι δύο τομείς απαιτούν τη συμμετοχή της στοματικής κοιλότητας.

Αντιστοίχως, το ρήμα *τελειώνω* με την ευφημιστική σημασία του *πεθαίνω* συμπαρέσυρε και άλλες λέξεις συναφείς ή συγγενικές (π.χ. την έννοια του *πεθαίνω* απέκτησαν

και ρήματα που δηλώνουν τη φυγή ή το τέλος, π.χ. *χάνομαι, σβήνω, τερματίζω*). Όταν κάποιος έχει ήδη πεθάνει, απαντούν τα ευφημιστικά *έφυγε* (για τον άλλο κόσμο, με μεταφορική προσομοίωση του θανάτου με ταξίδι/διαδρομή), *έκλεισε τα μάτια του/τα έκλεισε και κοιμήθηκε* (και ο λόγιος τύπος *εκοιμήθη*, όταν πρόκειται για εκκλησιαστικό αξιωματούχο), που αντανακλούν την πανάρχαια αντίληψη ότι ο Ύπνος και ο Θάνατος ήταν αδέρφια, παιδιά της Νύχτας και του Ερέβους κ.ά.

Και στις διαλέκτους τα παραδείγματα αφθονούν: στη Μακεδονία οι όρχεις λέγονται *αρχοντάδες*. Καθώς η λέξη *αρχίδια* είναι απαγορευμένη, ο/η ομιλητής/-τρια διαλέγει τις θετικές, κατά τη γνώμη του ή τη γνώμη της γλωσσικής κοινότητας, ιδιότητες του όρου δήλωσης: έτσι, θετικές ιδιότητες που συνδέονται με τους όρχεις είναι η ισχύς, η δύναμη, η υπεροχή, το προνόμιο. Γι' αυτό, βρίσκει μέσω της μεταφοράς ως υποκατάστατο τη λέξη *αρχοντάδες*, που συγκεντρώνει αυτές ακριβώς τις ιδιότητες. Οι όρχεις με ευφημιστική μεταφορά λέγονται και *περιουσία*, π.χ. «Πρόσσεχε την *περιουσία σου* μη χτυπήσεις» (Γιακουμάκη 2000: 173).

Ακόμη, για τα ανθρώπινα περιπτώματα εντύπωση κάνουν οι αντιφράσεις *βασιλοπούλα* (Κρήτη) και *αρχόντισσα* (Κεφαλονιά), υπονοώντας προφανώς το μεγάλο μέγεθος του απεκκριματικού προϊόντος.

Τέλος, η περιοδικότητα της εμμήνου ρύσεως περιγράφεται με αρκετές ιδιωματικές λέξεις, συνήθως στον πληθυντικό, όπως *τα μηνιάτικα* (Οφισ Πόντου), *τα μηνιαία* (Αδριανούπολη), *η τάξη* (Κρήτη, Κύθηρα, Πελοπόννησος, Κυκλάδες κ.ά.) και *τα συνήθεια* (πολλαχού).

Να σημειωθεί ότι μεταφορικά σχηματίζονται όχι μόνο ευφημισμοί, αλλά και ορθοφημισμοί, στους οποίους μια αρχικά ουδέτερη έννοια μετατρέπεται σε λέξη-ταμπού. Χαρακτηριστικά παραδείγματα η λ. *έδρα*, που στο κλινικό λεξιλόγιο αντικαθιστά τη λέξη *κώλος*.

Ο δεύτερος τύπος αφορά τη μεταφορική, μέσω ομοιότητας ή αναλογίας, ενεργοποίηση περισσότερων της μιας σημασιών της ίδιας λέξης-ταμπού (επομένως, τόσο το πεδίο-πηγή, όσο και το πεδίο-στόχος ανήκουν στο ταμπού λεξιλόγιο), π.χ. η λέξη *σκατό* 'τα κόπρانا', μεταφορικά δηλώνει α) οτιδήποτε θεωρείται άθλιο, τιποτένιο, χωρίς αξία, β) χρησιμοποιείται ως αναφώνηση που εκφράζει αγανάκτηση, δυσαρέσκεια ή οργισμένη άρνηση, γ) αναφέρεται μειωτικά σε άπειρο νεαρό άτομο.

Αντιστοίχως, ο περίφημος δυσφημισμός *μαλάκας*, αν και αρχικά σημαίνει 'αυτόν

που αυνανίζεται, σπανίως χρησιμοποιείται πια με αυτή την έννοια. Οι σημασίες που προσλαμβάνει, κυρίως στον προφορικό λόγο, είναι πολλές και διαφοροποιούνται ανάλογα με τα συμφραζόμενα (‘χαζός’, ‘ανέντιμος’, ‘ανεπιθύμητος’, ‘αφελής’, ‘κορόιδο’ κ.ά.). Μάλιστα, μεταξύ οικείων θεωρείται οικείος χαιρετισμός ή φιλική υβριστική προσφώνηση (expletive), σχεδόν συνώνυμη του ‘φίλος’ (θυμίζουμε την σε ευρεία κυκλοφορία μεταξύ νεαρών ομιλητών/-τριών ερώτηση «Ρε *μαλάκα*, είσαι *μαλάκας*;»).

Σε αυτή την περίπτωση εντάσσονται και πολύσημες λέξεις, όπως π.χ. *γαμήσι* ‘συνουσία’ αλλά και ‘δυσκολία’, *παπάρια* ‘όρχεις’ αλλά και ‘ανοησίες’, *μπουρδέλο* ‘οίκος ανοχής’ αλλά και ‘κατάσταση χαοτική και ανοργάνωτη’, *μουνόπανο*, αρχικά ‘ύφασμα για την απορρόφηση της εμμήνου ρύσεως, πρόδρομος της σερβιέτας’ και ‘άνθρωπος ηθικά αχρείος’ κ.ο.κ.

Και στις διαλέκτους, συχνή είναι η παρομοίωση του ανθρώπου με άσχημη εξωτερική εμφάνιση με ένα φόβητρο, π.χ. *σκιάχτρο*, *λάμια*, *μάγισσα*, *μέδουσα* κ.ά.

3.2. Εννοιολογική μεταφορά και διαχρονία

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η σύνθετη αλληλεπίδραση των διαδικασιών σχηματισμού εννοιολογικής μεταφοράς με τις διαδικασίες της γλωσσικής αλλαγής.

Πολλές λέξεις ταμπού ήταν απαγορευμένες ήδη από την εποχή της πρώτης εμφάνισής τους (π.χ. *πόρνη*, *κίναιδος*, *ψωλή* κ.ά.). Ωστόσο από τη συγκριτική διαγλωσσική έρευνα μπορούμε να βρούμε λέξεις – αρχαίες, μεταγενέστερες, μεσαιωνικές ή και νεότερες – που αρχικά ήταν ουδέτερες, οι οποίες όμως με την πάροδο του χρόνου, αντικαθιστώντας ως ευφημισμοί άλλες λέξεις-ταμπού, υπέστησαν σημασιολογική επιδείνωση. Ο ρόλος της ευφημιστικής αντικατάστασης τον οποίο μια ουδέτερη λέξη ανέλαβε, την οδήγησε σε «μόλυνση» τελικά από το θέμα ταμπού, στο οποίο αυτή η λέξη αναφερόταν καταδηλωτικά (πβ. Allan και Burridge 2006: 43).

Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η σημασιολογική μεταβολή του ρ. *πηδώ*: αρχικά είχε τη σημασία ‘πάλλομαι, τινάσσομαι’, ενώ αντικατέστησε σταδιακά το ρήμα *ἄλλομαι* ‘κάνω άλμα’. Όμως στη μεσαιωνική Ελληνική, εκτός από τη βασική σημασία του ‘πραγματοποιώ άλμα, ανεβαίνω ή κατεβαίνω με άλμα’, το ρήμα απέκτησε και τη μεταφορική σημασία ‘συνουσιάζομαι, έχω σαρκική επαφή με γυναίκα’. Ποιες, όμως, είναι οι αναλογίες ανάμεσα σε αυτές τις δύο μη συσχετιζόμενες έννοιες, ώστε να φτάσουμε από το ‘πραγματοποιώ άλμα’ στη «επιδεινωμένη» σημασία ‘συνουσιάζομαι’; Από τη διαχρονική μελέτη του ρήματος (βλ. Κριαράς 1969 κ.εξ.: λ. *πηδώ*), φαίνεται ότι το ρήμα λεγόταν ευφημιστικώς αντί του ρήματος *γαμώ* για αρσενικά ζώα, και μάλιστα

ιπποειδή, τα οποία κατά τη συνουσία ανασηκώνουν τα μπροστινά τους πόδια και τον κορμό τους σαν να επρόκειτο να πραγματοποιήσουν άλμα, π.χ.:²

(1) *πηδοῦν τη τὰ γαδούρια.* *Συναξ. Γυν. 800*

Η χρήση του ρήματος επεκτάθηκε, πάλι κατά τους μεσαιωνικούς χρόνους, και σε περιπτώσεις [+έμψυχο/+ανθρώπινο]: ο μεν ενεργητικός τύπος *πηδώ* για τους άνδρες, ο δε παθητικός *πηδιέμαι* για γυναίκες, π.χ.

Ωστόσο, το ουσ. *πήδημα* δεν φαίνεται να επιμολύνθηκε από το ομόρριζο ρήμα κατά

(2) α. *Καὶ κείνος ὅπ' ὀρέγεται πολλὰ νὰ τὴν πηδήσει.* *Σαχλ. N310*

β. *Δείχνει τάχα ὅτι μαδιέται, ἀλλ' αὐτὴ πολλὰ πηδιέται.* *Συναξ. Γυν. 1174*

τους μεσαιωνικούς χρόνους. Ενδιαφέρον πάντως έχει ότι η επιδεινωμένη σημασία του, όπως την εντοπίσαμε στο *Λεξικό Πρωίας* (βλ. Ζευγώλης et al. 1933), αφορούσε και πάλι ζώα: συγκριμένα, καταγράφεται ο τύπος (*α*)*πήδημα* με τη σημασία 'επίβασις, ὄχευσις'.

Ανάλογη είναι και η πορεία του ρήματος *γαμῶ*, που στην αρχαία ελληνική σήμαινε 'νυμφεύομαι, παίρνω για γυναίκα', λεγόταν και μεταβατικώς για γονεῖς που διαλέγουν σύζυγο για το παιδί τους, ενώ ως μεσοπαθητικό για γυναίκα είχε τη σημασία 'παντρεύομαι'. Επειδή, όμως, η συνουσία είναι συστατικό στοιχείο του ἑγγαμου βίου, ήδη από την αρχαιότητα το ρήμα απέκτησε με σημασιολογική επέκταση και τη σημασία 'συνουσιάζομαι', η οποία ήταν η μόνη που επικράτησε στα μεσαιωνικά χρόνια. Την ίδια εποχή κάνει και την εμφάνισή της η λέξη *γαμήσι* 'η συνουσία' (14ος αι.) και ο *γαμέας* (15ος-16ος αι.) 'ο φιλήδονος άνδρας', που θα μετεξελιχθεί τυπολογικώς σε *γαμιάς*. Το ρήμα σήμερα, τόσο στη Ν.Ε.Κ., όσο και στις νεοελληνικές διαλέκτους και τα ιδιώματα έχει μόνο τη σημασία 'συνουσιάζομαι'.

Δεν είναι, λοιπόν, λίγες οι περιπτώσεις που μόνο με τη διαχρονική σημασιολογική μελέτη μιας λέξης μπορεί να δικαιολογηθεί η σημερινή - συχνά αδιαφανής - μεταφορική, ταμπού σημασία της.

2 Τα παραδείγματα προέρχονται από το *Thesaurus Linguae Graecae* (TLG) με συντομογράφηση βάσει του Κριαρά (1969 κ.εξ.).

3.3. Η μετωνυμία και το λεξιλόγιο ταμπού

Μεγάλη συνάφεια παρατηρείται ανάμεσα στους μηχανισμούς της μεταφοράς και της μετωνυμίας, οι οποίες στο πλαίσιο της γνωσιακής προσέγγισης συνεξετάζονται ως δυο μορφές μεταφορικού λόγου (βλ. Kövesces και Radden 1998), οπτική που υιοθετείται και στην παρούσα μελέτη: ενώ η μεταφορά αξιοποιεί την ομοιότητα ανάμεσα σε διακριτά εννοιολογικά πεδία, όπου κάτι αντικαθίσταται από κάτι άλλο που του μοιάζει, στη μετωνυμία αξιοποιείται η γειτνίαση εννοιών που συνανήκουν στο ίδιο πεδίο, με αντικατάσταση κάποιας ιδιότητας, του αιτίου ή του αποτελέσματος ενός πράγματος από το ίδιο το πράγμα. Μάλιστα σύμφωνα με τον Cruse (2004: 211-212), η μετωνυμία αφορά κυρίως τις σχέσεις περιέχοντος-περιεχομένου, συμβολιζόμενου-συμβόλου και όλου-μέρους. Χαρακτηριστικά οι Lakoff and Johnson (1980: 36f) σημειώνουν ότι, ενώ βασική λειτουργία της μεταφοράς είναι η σύλληψη ενός πράγματος με τους όρους ενός άλλου, στη μετωνυμία επιτρέπεται η αντικατάσταση μιας οντότητας από μια άλλη (βλ. και Καμηλάκη, Κατσούδα και Βραχιονίδου 2015: 36-37).

Αναλύοντας το corpus του λεξιλογίου ταμπού, διαπιστώθηκε ότι η μετωνυμία αποτελεί βασικό μηχανισμό για τη δημιουργία τόσο δυσφημισμών όσο και ευφημισμών. Σε αντίθεση με τους Χριστοπούλου και Ξυδόπουλος (2014: 254), για τους οποίους η μετωνυμία περιορίζεται στα πεδία της εξωτερικής εμφάνισης/ασχήμιας, συμπεριφοράς και καταστάσεων, σύμφωνα με τη δική μας έρευνα, η μετωνυμική αντικατάσταση απαντά σε όλα τα πεδία του ταμπού-λεξιλογίου, όπως αυτό έχει οριστεί παραπάνω.

Πιο συγκεκριμένα και σε ό,τι αφορά τους δυσφημισμούς, η έντονα αρνητικά σεσημασμένη λέξη *μουνί*, όταν, αντί για το ομώνυμο ανατομικό όργανο, αποδίδεται μετωνυμικά σε γυναίκα, σημαίνει το 'σεξουαλικά ελκυστικό θηλυκό', αντανακλώντας τη σεξιστική αντικειμενοποίηση της γυναίκας. Κατ' ανάλογο τρόπο, ο όρος *αρχίδι* δηλώνει τον 'ανέντιμο, ανήθικο άνθρωπο'. Ακόμη, κύρια ονόματα όπως *Φακλάνα*³ αντί για 'πρόστυχη/χυδαία γυναίκα'⁴ και *Τόφαλος* αντί *χοντρός* λειτουργούν μετωνυμικά ως σχήματα κατεξοχήν για τις αντίστοιχες κατηγορίες.

Αντιστοίχως, οι μετωνυμικές ευφημιστικές αντικαταστάσεις που εντοπίσαμε εντάσσονται στις ακόλουθες περιπτώσεις (βλ. Καμηλάκη, Κατσούδα και Βραχιονίδου 2015: 47-48).⁵

3 Το ουσ. *φακλάνα* ήταν το κυριώνυμο της λογοτεχνικής ηρωίδας ανώνυμου λαϊκού βωμολοχικού έργου (βλ. Κατσούδα 2012: 859).

4 Γενικώς, βλ. Πακουμάκη (2000: 185, 18).

5 Βλ. και Κατσούδα (2008: 268-270).

1. το όργανο ή ο τόπος αντί για την ενέργεια ή τον χειριστή, π.χ. *κάνει πεζοδρόμιο αντί είναι πόρνη*.
2. μια πράξη στη θέση άλλης, που λαμβάνει χώρα στο ίδιο μέρος: *κοιμάμαι με κάποιον* αντί του *κάνω σεξ*, καθώς στο κρεβάτι καταλήγουμε για ύπνο και ξεκούραση, αλλά και όταν κάνουμε σεξ.
3. το αποτέλεσμα αντί για την αιτία: π.χ., *βρομίζω/λερώνομαι* αντί *χέζω/χέζομαι*, *βρέχομαι* αντί *κατουριέμαι*.
4. το περιέχον αντί του περιεχομένου, π.χ. *είσαι μουρλοκομείο* αντί *είσαι μουρλός/μουρλή*.
5. ο τόπος προέλευσης, αντί του προερχόμενου απ' αυτόν πράγματος: π.χ. *οθωμανικό σεξ* αντί 'πρωκτικό σεξ', καθώς αυτό το είδος σεξ θεωρείται ότι είθισται σε Οθωμανούς.
6. η ύλη αντί αυτού που φτιάχνεται απ' αυτήν: π.χ. *πισίτης* (διαλεκτικώς) αντί 'ο διάβολος', γιατί είναι φτιαγμένος από μαύρη πίσσα.
7. η χαρακτηριστική ιδιότητα αντί του συνόλου, π.χ. *άσπρη* αντί *ηρωίνη*.
8. ένα τμήμα του συνόλου αντί για το σύνολο και αντιστρόφως: πχ. *κόκκινα φανάρια* αντί *πορνεία*.
9. η λειτουργία ή ο ρόλος πράγματος αντί για το ίδιο το πράγμα: *προφυλακτικό* αντί για *καπότα*.
10. το αφηρημένο στη θέση του συγκεκριμένου: *κρέας* αντί *πέος*.

Και στο πεδίο της μετωνυμίας η διαχρονική μελέτη του υλικού μάς επιτρέπει να παρακολουθήσουμε τη μεταβολή ουδέτερων αρχικά λέξεων σε δυσφημισμούς. Για παράδειγμα, η *καριόλα*, η οποία ανήκει στο λεξιλόγιο της NEK ως υβριστικός χαρακτηρισμός για γυναίκα, πρωτοεμφανίστηκε κατά τον 17ο αι. και είχε αποκλειστικά τη σημασία 'σκελετός του κρεβατιού' αλλά κατά συνεκδοχή και το ίδιο το 'κρεβάτι', σημασία που μόνο σε διαλεκτικό επίπεδο διατηρείται. Πρόκειται για τη δάνεια ιταλική λέξη *carriola* 'χαμηλό κρεβάτι με ρόδες, κάτω από το κυρίως κρεβάτι για μωρά ή για ασθενείς' (βλ. Καμηλάκη, Κατσούδα και Βραχιονίδου 2015: 37). Ωστόσο, όπως μάς πληροφορεί ο Πλατής (2007), *καριόλες* έλεγαν τα φτηνά ξύλινα κρεβάτια στα λαϊκά πορνεία του μεσοπολέμου, με αποτέλεσμα η λέξη να αντικαταστήσει μετωνυμικά τις ίδιες τις πόρνες, που τα χρησιμοποιούσαν.

4. Συμπεράσματα – επίλογος

Με δεδομένη τη σπουδαιότητα της μεταφοράς ως βασικού μηχανισμού οργάνωσης, κατανόησης και ερμηνείας της πραγματικότητας, στην παρούσα ανακοίνωση επιχειρήθηκε, μέσα από παραδείγματα τόσο από τη ΝΕΚ, όσο και από τις διαλέκτους, να αναδειχθεί η συμβολή της στη δημιουργία και τις μεταδομήσεις του λεξιλογίου ταμπού. Θεωρούμε ότι η περαιτέρω σημασιολογική και κοινωνιογλωσσολογική έρευνα στο εν λόγω πεδίο έχει να προσφέρει πολλά προς την κατεύθυνση της αποκωδικοποίησης της πολιτισμικής εμπειρίας που οι λέξεις-ταμπού μεταφέρουν, προσφέροντας έτσι ένα ερμηνευτικό κλειδί για την ανάγνωση των κανονιστικών περιορισμών, τους οποίους θέτει η ελληνόφωνη γλωσσολογική κοινότητα, και των διεξόδων από αυτούς που εφευρίσκουν τα άτομα και οι εντός αυτής κινούμενες κοινωνικές ομάδες.

Βιβλιογραφία

- Άκαδημία Ἀθηνῶν. 1933 κ.έξ. *Λεξικὸν τῆς Νέας Ἑλληνικῆς [τῆς τε κοινῶς ὀμιλουμένης καὶ τῶν ἰδιωμάτων]*, 5 τόμ. (Α - δακτυλωτός). Ἀθήναι: Ἐκδ. «Ἐστία» [ΙΛΝΕ].
- Ακαδημία Αθηνῶν. 2014. *Χρηστικὸ Λεξικὸ τῆς Νεοελληνικῆς Γλώσσας*. Αθήνα: Ἐθνικὸ Ἵνστιτούτο Ἑλληνικῆς Γλώσσας [ΧΛΑΝΓ].
- Allan, Keith, and Kate Burridge. 2006. *Forbidden Words. Taboo and the Censoring of Language*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Γιακουμάκη, Ελευθερία. 2000. *Ευφημισμός. Γλωσσικὴ προσέγγιση. Παραδείγματα ἀπὸ τῆς Νεοελληνικῆς Κοινῆς καὶ τῆς Διαλέκτους* (διδακτορικὴ διατριβή). Αθήνα: Ἵνστιτούτο Ἑλληνικῆς Γλώσσας [ΧΛΑΝΓ].
- Cameron, Deborah, and Don Kulick. 2003. *Language and Sexuality*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Cruse, Allan. 2004. *Meaning in Language: An Introduction to Semantics and Pragmatics*. Oxford: Oxford University Press.
- Δαγκίτσης, Κωνσταντῖνος. 1967. *Γαλλοελληνικὸ Λεξικὸ τῆς Λαϊκῆς (argot)*. Ἀθήνα: Βασιλείου.
- Ζευγώλης, Γεώργιος κ.α., επιμ. 1933. *Πρωτὰς Λεξικὸν τῆς Νέας Ἑλληνικῆς γλώσσης*,

- όρθογραφικόν καί ἐρμηνευτικόν, 2 τόμοι. Ἀθήνα: Δημητράκος. Ἴδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη. 2007⁷. *Λεξικό της Κοινῆς Νεοελληνικῆς*. Θεσσαλονίκη: ΙΝΣ [ΛΚΝ].
- Jay, Timothy. 1992. *Cursing in America*. Philadelphia: John Benjamins.
- Καμηλάκη, Μαρία, Κατσούδα, Γεωργία, και Μαρία Βραχιονίδου. 2015. «Πιπέρι στο Στόμα»: Ὀψεις του Λεξιλογίου Ταμπού. Ἀθήνα: Καλλιγράφος.
- Καπετανάκης, Β. 1962². *Τὸ Λεξικὸ τῆς Πιάτσας (Λαογραφικὸν Λεξικολογικὸν Ἀπάνθισμα)*. Ἀθήνα: Νομικός.
- Κατσούδα, Γεωργία. 2008. *Σύγχρονο Συντακτικὸ Τσέπης*. Ἀθήνα: Ἄγκυρα.
- Κατσούδα, Γεωργία. 2012. «Ἡ Ἐτυμολόγηση σε Διαλεκτικὰ Γλωσσάρια & λεξικά: Παραδείγματα ἀπὸ το Κυθηραϊκὸ Ἰδίωμα». Στο Zoe Gavriilidou, Angeliki Efthymiou, Evangelia Thomadaki & Penelope Kambakis-Vougiouklis (επιμ.), *Selected Papers of the 10th International Conference of Greek Linguistics*, 853-860. Komotini, University of Komotini. <http://www.icgl.gr/files/greek/81-853-860.pdf>.
- Kövecses, Zoltan. 2002. *Metaphor: A Practical Introduction*. Oxford: Oxford University Press.
- Kövecses, Zoltan, and Giinter Radden. 1998. "Metonymy: Developing a Cognitive Linguistic View". *Cognitive Linguistics* 9(1):37-78.
- Κριαράς, Εμμανουήλ. 1969 κ.εξ. *Λεξικό της Μεσαιωνικῆς Ἑλληνικῆς Δημώδους Γραμματείας, 1100-1669*. Θεσσαλονίκη: Ἐκδοση του Κέντρου Ἑλληνικῆς Γλώσσας.
- Lakoff, George, and Mark Johnson. 1980. *Metaphors We Live By*. Chicago: University of Chicago Press.
- Ljung, Magnus. 1984. *Om Svordomar i Svenskan, Engelskan, och Arton andra Språk*. Stockholm: Akademilitteratur.
- Μπαμπινιώτης, Γεώργιος. 2009. *Ετυμολογικὸ Λεξικὸ της Νέας Ἑλληνικῆς Γλώσσας*. Ἀθήνα: Κέντρο Λεξικολογίας [ΕΛΝΕΓ].
- Μπαμπινιώτης, Γεώργιος. 20124 [1998]. *Λεξικό της Νέας Ἑλληνικῆς Γλώσσας*. Ἀθήνα: Κέντρο Λεξικολογίας [ΛΝΕΓ].
- Παναρέτου, Ελένη. 2011. *Θέματα Γνωσιακῆς Γλωσσολογίας*. Ἀθήνα: Παπαζήσης.
- Παπαζαχαρίου, Ευάγγελος. 1999². *Λεξικό της Ἑλληνικῆς Ἀργκό (Λεξικό της Πιάτσας)*. Ἀθήνα: Κάκτος.
- Πλατής, Νίκος. 2007. *Το Ουαλικὸ Λεξικὸ του Σεξ*. Ἀθήνα: Κέδρος.
- Πλατής, Νίκος. 2014. *Index Maladictus. Το Βρωμολεξικό*. Ἀθήνα: Οἱ Ἐκδόσεις των Συναδέλφων.
- Χριστοπούλου, Κατερίνα, και Πιῶργος Ξυδόπουλος. 2014. «Ἡ Μεταφορὰ και η Μετωνυμία στο Περιθωριακὸ Λεξιλόγιο της ΝΕ». Στο George Kotzoglou et al. (επιμ.), *Selected Papers of the 11th International Conference on Greek Linguistics*, 248-260. Rhodes: University of the Aegean.

Συντομογραφίες

Σαχλ. Αφήγ. = Στέφανος Σαχλίκης, *Αφήγησις παράξενος*, Papadimitriu 1896.

Συναξ. Γυν. = *Συναξάριον τῶν εὐγενικῶν γυναικῶν καὶ τιμιωτάτων ἀρχοντισσῶν*, Krumbacher 1905.

